

УДК 343.163

В.В. ШЕМЧУК, Прокуратура АР Крим

НАГЛЯД ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В СИСТЕМІ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН

Ключові слова: нагляд, органи прокуратури, гарантії, права і свободи громадян

Розбудова в Україні правової держави потребує не тільки змін в законодавстві, але й вирішення іншого, не менш важливого завдання – забезпечення дієвості законів, їх належної реалізації. Не достатньо прийняти новий закон, необхідно, щоб він працював. Особливо це стосується правових актів, які пов'язані з реалізацією конституційних положень про права, свободи та обов'язки людини і громадянина. На жаль, сьогодні, досить часто доводиться зіштовхуватися із ситуацією, коли посадовці різних рівнів нехтують вимогами закону, тлумачать його положення на свій розсуд, а, інколи, прямо порушують закон. Не викликає сумніву, що така ситуація призводить не тільки до життєвих драм окремих людей, але й, в цілому, сприяє підвищенню соціальної напруги в суспільстві, сприяє росту зневіри в силу та значущість закону. В силу цього, відомий вислів про те, що кількість законів компенсуються недов'язковістю їх виконання, перестає сприйматися як дотепне і легковажне пояснення існуючого стану речей, а набуває характеру небезпечного явища загальносоціального масштабу. Не можна не погодитись з тим, що на стан гарантування прав людини і громадянина впливає політико-правова ситуація, що склалася в Україні, основними рисами якої є нестабільність, клановість, криміногенність, вибухонебезпечність. Суттєво змінюються соціальні орієнтири та ідеали, морально-психологічний образ країни [1, с.183]. Все це обумовлює необхідність відпрацювання нових підходів до проблем гарантування прав і свобод людини і громадя-

нина, забезпечення реального втілення в життя проголошеного Конституцією України принципу верховенства права. На жаль, сьогодні ситуація свідчить, що права громадян доки ще порушуються, не завжди ефективними є способи їх захисту. Тому, важливим є не тільки створення нових інститутів, які гарантують і охороняють права особистості, а й вдосконалення тих з них, які протягом тривалого часу довели свою дієвість та ефективність. Значною мірою, це має відношення до юридичних гарантій забезпечення прав і свобод громадян.

Проблеми гарантованості прав і свобод громадян завжди були актуальні і досліджувалися у роботах багатьох вчених-правників, як теоретиків, так і представників галузевих наук. Значний внесок в їх дослідження зробили В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, Н.О. Боброва, М.В. Вітрук, Л.Д. Воеводін, В.М. Гарашук, О.Б. Лісюткін, М.І. Матузов, О.В. Малько, В.І. Новосолов, О.В. Петришин, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун, В.М. Скобелкін, Т.І. Пашук, М.М. Тищенко, Ю.М. Тодика, М.І. Хавронюк, М.В. Цвік та ін. Разом із тим, у працях цих та інших вчених недостатньо висвітлено проблеми використання засобів прокурорського нагляду як гарантії забезпечення прав і свобод громадян, їх розвитку і удосконалення в сучасних умовах, чому присвячено дану статтю.

Слід зазначити, що питання про систему юридичних гарантій і досі вирішується неоднозначно. На думку М.В. Вітрука, юридичні гарантії як вид спеціальних гарантій законності включають до себе: а) заходи щодо вдосконалення законодавства; б) заходи щодо виявлення порушень законності; в) заходи щодо захисту; г) заходи щодо відповідальності; д) заходи щодо нагляду та контролю за станом законності; е) заходи щодо профілактики порушень законності. При цьому, серед заходів нагляду та контролю особливо виділяється прокурорський нагляд [2, с.532]. Дещо по-іншому характеризує систему юридичних гарантій А.Б. Лісюткін, який виділяє серед них, по-перше, повноту

та ефективність юридичних норм, що адекватно відображають основні закономірності та тенденції розвитку суспільства; по-друге, високий рівень контролю та нагляду за реалізацією законності, направленої на своєчасне виявлення, попередження та припинення правопорушень; по-третє, ефективність заходів юридичної відповідальності та захисту, які ведуть до відновлення порушених прав та обов'язків та здійснення впливу на правопорушників; по-четверте, якісну роботу компетентних органів влади по забезпеченню законності в різних сферах життєдіяльності суспільства; по-п'яте, постійне вдосконалення і покращення юридичної діяльності; по-шосте, розвинуту правову свідомість та високу правову культуру населення країни [3, с.427]. В галузевих науках, зокрема в адміністративному праві, також підкреслюється гарантуюча роль нагляду органів прокуратури для забезпечення законності. Так, на думку В.М. Гаращука, до основних способів забезпечення законності та дисципліни у державному управлінні слід віднести контроль, нагляд та звернення громадян [4, с.7]. М.М. Тищенко також відокремлює нагляд органів прокуратури в якості важливої гарантії забезпечення прав і свобод громадян в сфері адміністративного процесу [5, с.170].

На наш погляд, найбільш рельєфно значення та роль нагляду органів прокуратури відображується в системі конституційних гарантій забезпечення прав і свобод громадян. Конституційні гарантії складаються із принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина, а також із конституційних норм, в яких визначені повноваження відповідних органів державної влади та їх посадових осіб щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, їх відповідальність, передбачені інші засоби здійснення відповідних прав та свобод людини і громадянина, а також спеціальні права, призначені для найбільш ефективною реалізації інших прав людини і громадянина. Серед них слід виділити так звані спеціальні або захисні

права, які гарантуються державою [6, с.250, 254]. Реалізація цих прав багато в чому забезпечує здійснення багаточисленних інших конституційних прав, які необхідні для нормальної життєдіяльності людини. Перш за все, це торкається права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, яке закріплене в ст.55 Конституції України. Не менш значущим є гарантування права знати свої права і обов'язки. Реалізація цього права забезпечується конституційними положеннями про те, що закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є не чинними (ст.57 Конституції України). Ці конституційні положення значною мірою пов'язані з реалізацією права на інформацію. Велике значення має і положення ст.59 Конституції, згідно з якою кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Вважаємо, що до захисних прав, передбачених Конституцією, слід також віднести і право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів. Значною мірою це обумовлено тією обставиною, що значну частку звернень громадян складають скарги, пов'язані з порушенням тих чи інших прав громадян. В цілому, наведені конституційні положення не тільки окреслюють конкретне право людини і громадянина, а й являють собою важливі гарантії реалізації практично усього спектру закріплених конституцією прав і свобод людини і громадянина. Безсумнівно, що реалізація кожного із прав перш за все пов'язана з необхідним

об'ємом інформації як про наявність цього права, так і про механізм його реалізації. Поряд з цим, ефективність реалізації права, а в необхідних випадках і його захист, об'єктивно обумовлені можливістю отримання правової допомоги. Це набуває особливої актуальності в сучасних умовах формування та вдосконалення вітчизняного законодавства. Поряд із цим, як належний рівень правової інформованості, так і можливість отримання якісної правової допомоги, є найбільш важливими передумовами формування високого рівня правової культури громадян, яка набуває значення окремої гарантії забезпечення їх прав і свобод. В свою чергу це також тісно пов'язано з можливостями використання такої форми самозахисту, як невиконання явно злочинних розпоряджень чи наказів. При цьому, слід підкреслити, що для реалізації цієї форми захисту прав і свобод, поряд з такою умовою як незаконність розпорядження чи наказу, слід назвати і знання громадянином своїх прав і відповідних обов'язків [5, с.169]. Як бачимо, наведені конституційні гарантії прав і свобод громадян досить тісно взаємопов'язані між собою. При цьому, не можна не звернути увагу на їх тісний зв'язок із ще однією гарантією забезпечення прав і свобод громадян, а саме з наглядом прокуратури. На наш погляд, цей зв'язок знаходить свій прояв на різних рівнях. Перш за все, в ході своєї діяльності прокурор надає громадянам відповідну правову інформацію, виступає суб'єктом надання правової допомоги, проводить велику роботу, пов'язану з підвищенням правової культури громадян. Не можна не звернути увагу на те, що працівники прокуратури здійснюють не тільки нагляд за законністю розгляду звернень громадян, а й безпосередньо їх розглядають і приймають по ним рішення. Необхідно також зазначити, що правова допомога, яка надається громадянам, є безоплатною, а звернення громадян, пов'язані з порушенням їх прав і свобод, вирішуються найбільш оперативно та ефективно. На іншому рівні проку-

рорський нагляд виступає в якості не тільки гарантії реалізації і охорони прав і свобод громадян, які закріплені в законодавстві, але й являє собою найважливішу гарантію реалізації і дієвості інших юридичних гарантій. Це повною мірою співвідноситься з висловленою в літературі думкою про те, що юридичні гарантії втілюють ідею узгодженої дії права та держави, коли одні форми, напрямки і функції державно-правової регуляції та діяльності слугують одночасно захисним механізмом для інших [7, с.186].

Зазначене, дає підстави стверджувати, що нагляд органів прокуратури являє собою універсальну юридичну гарантію забезпечення прав і свобод громадян в усіх сферах суспільного життя, а діяльність цієї важливої державної інституції була і залишається одним із найбільш вагомим чинників підтримання режиму законності та правопорядку, підвищення правової захищеності громадян в їх стосунках з іншими державними органами, посадовими та службовими особами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. –К.: «Ін Юре», 2004. –368 с.
2. Общая теория права. Курс лекций /Под общ. ред. В.К. Бабаева. –Нижний Новгород, 1993. –544 с.
3. Теория государства и права: Курс лекций /Под ред. Н.И. Матузова; А.В. Малько. –Саратов, 1995. –560 с.
4. Гаращук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні. –Х.: «Фоліо», 2002. –176 с.
5. Тищенко Н.М. Административно-процессуальный статус гражданина Украины: проблемы теории и пути совершенствования. –Харьков: Право, 1998. –268 с.
6. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник. –К.: Атака, 2004. –464 с.
7. Абдулаев М.И. Права человека и закон:

историко-теоретические аспекты. –СПб.: | 322 с.
Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – |

Шемчук В.В. Нагляд органів прокуратури в системі гарантій забезпечення прав і свобод громадян // Форум права. -2007. -№ 3. –С.283-286 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07svvisg.pdf>

Виконаний аналіз сутності, форм та методів нагляду органів прокуратури як гарантів забезпечення прав і свобод громадян.

Шемчук В.В. Надзор органов прокуратуры в системе гарантий обеспечения прав и свобод граждан

Выполнен анализ сущности, форм и методов надзора органов прокуратуры как гарантов обеспечения прав и свобод граждан.

SHemchuk V.V. Supervision of bodies of Office of Public Prosecutor in system of guarantees for maintenance of rights and freedom of citizens

The analysis of essence, forms and methods of supervision of bodies of Office of Public Prosecutor as guarantors of maintenance of rights and freedom of citizens is executed.